

ІНФОРМАЛЬНА ОСВІТА У СИСТЕМІ ОСОБИСТІСНОГО ТА ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ДОРΟΣЛОГО

У статті розглядаються наукові підходи до розуміння інформальної освіти дорослих як форми неперервної освіти. Досліджено функції та принципи інформальної освіти дорослих. Виявлено, що у контексті трансформаційних змін сучасної системи освіти інформальна освіта фактично стає одним із стрижневих чинників особистісного та професійного розвитку дорослого. Доведено, чим вище рівень усвідомлення людиною своєї життєдіяльності, сенсу життя, життєвих пріоритетів, тим повно цінніше, активно, грамотно, ефективно і плідно вона використовує інформальну освіту для задоволення всіх своїх особистісних та професійних потреб.

Ключові слова: неперервна освіта, інформальна освіта дорослих, особистісний та професійний розвиток.

Постановка проблеми. З 2007 р. Європейська Комісія об'єднала свої освітні та навчальні ініціативи у рамках єдиної Програми неперервної освіти, мета якої – забезпечення можливостей навчання упродовж життя. Програма націлює європейську спільноту на вирішення фундаментальних завдань – створення єдиного європейського простору в сфері професійної освіти, збільшення підтримки розвитку компетентностей і кваліфікацій спеціаліста. Інформальна освіта у цьому контексті виступає першорядним фактором особистісного та професійного розвитку дорослого.

Проведений аналіз літератури щодо зазначеної проблеми показав відсутність чіткої дефініції терміна «інформальна освіта». Український дослідник І. Жукевич виділяє декілька причини такого стану речей [44]:

– відносно нетривалий період існування концепції інформальної освіти (поняття було остаточно введено в Сполучених Штатах Америки в 1980-х рр. і в Європі у 2000-х рр., після видання «Меморандуму про неперервну освіту Європейського Союзу»);

– поняття трактується в контексті авторських позицій, авторських наукових шкіл, які іноді суперечать одна одній;

– інформальна освіта не може розглядатися поза контекстом формальної та неформальної освіти, оскільки вони становлять єдину освітню парадигму сучасного світу та являють собою сучасну систему освіти, сучасний освітній процес, однак дебати щодо визначення цих понять містять здебільшого суперечливі заяви про перевагу одного типу навчання над іншим;

– дефініція даного поняття (як і дефініція формальної та неформальної освіти) залежить від історично складених національних систем освіти.

Тому, у контексті вказаних суперечностей, варто чітко визначити поняття інформальної освіти для розуміння її ролі у системі неперервної освіти дорослих.

Фундаментальні теоретичні дослідження інформальної освіти у вітчизняній педагогічній науці відсутні, що можна пояснити труднощами вивчення і вимірювання даної форми освіти. Певною мірою, ця проблема представлена у наукових розвідках стосовно формування професійної компетентності фахівця в умовах інтеграції неформальної та інформальної освіти О. Жихорської, Т. Кристопчук, В. Лугового, Л. Халецької, О. Щербини; порівняння зарубіжного та вітчизняного досвіду організації неперервної освіти та освіти дорослих І. Жукевич, О. Мартиросян, В. Міщенко, Л. Ніколенко, Л. Сігаєвої, О. Сергєєвої, О. Чугай та ін. Вказані автори вважають, що саме інформальна освіта може ефективно вирішувати завдання формування життєвих установок людини, заповнення дефіциту її професійної компетентності. На думку О. Павлової, «інформальна освіта стає стилем життя дорослої людини, що прагне до максимальної реалізації свого потенціалу» [011, с. 65]. У зв'язку із трансформаційними змінами, які зазнає сучасна освіта (масовість та збільшення доступності освіти; глобалізація освіти та посилення міжнародної конкуренції на ринку освітніх послуг; інтернаціоналізація освітнього простору та ін.) інформальна освіта фактично стає одним із стрижневих чинників особистісного та професійного розвитку дорослого.

Мета презентованого дослідження – розглянути значення інформальної освіти у особистісному та професійному розвитку дорослого. Завданнями є схарактеризувати специфіку реалізації інформальної освіти дорослих, окреслити функції та принципи її розвитку.

Результати дослідження. У цілому, ґрунтовний аналіз визначень інформальної освіти проведений Т. Лискіною та Н. Паульзен, які окреслили вісім підходів у зарубіжній науковій парадигмі [7]:

1. Інформальна освіта дорослих як діяльність – процес усвідомленої активної взаємодії, у якому є об'єкт і суб'єкт, ціле покладання, проектування і здійснення дій, процес подальшого аналізу результатів і порівняння їх з плановими завданнями.

2. Інформальна освіта дорослих як результат діяльності. Він може збігатися з метою діяльності, але може і не збігатися. У першому випадку – людина досягає мети, а в другому – мета не досягнута і діяльність може бути продовжена. Параметрами результативності діяльності є кількісні та якісні показники, за якими проводиться зіставлення результату з метою.

3. Інформальна освіта дорослих як процес. Цей підхід трактує поняття як філософську категорію, що позначає: послідовну зміну явищ, станів у розвитку; сукупність послідовних дій для досягнення освітньої мети, результату.

4. Інформальна освіта дорослих як освіта. Даний підхід є найширшим, оскільки сам термін «освіта» включає в себе безліч аспектів: засвоєння окремих компетенцій, отримання знань, умінь та навичок. Звертає на себе увагу акцент авторів підходу на спонтанності інформального процесу освіти і обов'язкову присутність насиченості середовища, у якому воно здійснюється.

5. Інформальна освіта дорослих як навчання. У цілому навчання – це спеціально організований, керований процес цілеспрямованої передачі соціального досвіду. Автори аналізованого нами підходу роблять акцент на самостійності навчання у контексті інформальної освіти; причому, не стільки на отримання певної суми нових знань, скільки на вдосконалення знань, вже здобутих індивідом.

6. Інформальна освіта дорослих як форма навчання. Форма навчання – це діяльність, здійснювана у певному порядку і режимі. Отож, трактуючи інформальну освіту як форму навчання, ми маємо справу зі способом отримання додаткових знань, умінь і навичок дорослим.

7. Інформальна освіта дорослих як процес набуття інформації. Автор цього підходу А. Мітусова вважає, що навколишнє середовище має потужний пасивний вплив на свідомість і підсвідомість індивіда, часто незалежно від його бажання [10]. У цьому контексті інформальна освіта виступає засобом передачі цієї інформації.

8. Інформальна освіта як життєвий досвід. Беручи до уваги глибину даного поняття і види життєвого досвіду, який отримує індивід в процесі формування свого життєпису (побутовий, професійний, релігійний, практичний, армійський, ментальний, емоційний тощо), можна зробити висновок, що за такого підходу інформальна освіта виступає процесом самонавчання, самореалізації та само удосконалення. Сам життєвий досвід виступає ефективною формою навчання у системі інформальної освіти.

Справді, інноваційні процеси, які відбуваються у сучасному суспільстві, поставили систему освіти дорослих перед необхідністю переосмислення цінностей і соціально-культурної значущості освіти, основна місія якої полягає у допомозі людині «вийти з простору предметів у простір людської діяльності, життєвих смислів і цінностей» [6]. І хоча попередні освітні парадигми були історично актуальні, їх орієнтація в основному була спрямована на професійне самовизначення людини. Неперервність освіти була представлена в основному у формі перепідготовки та різних способів підвищення кваліфікації, обумовлених соціальним замовленням.

Сучасні умови життя, на думку О. Павлової, примушують дорослу людину до активної та неперервної участі у освітній діяльності. Тому стилем життя дорослої людини, що прагне до максимальної реалізації свого потенціалу, стає інформальна освіта [11]. Інформальна освіта передбачає створення умов для пошуку дорослим самоідентичності (прояв особистісного начала, усвідомлення індивідом своєї сутності, визначення свого місця у світі і співвіднесення себе з фундаментальними етичними цінностями). З цих позицій інформальна освіта – це розвиток умінь і здібностей, що допомагають дорослій людині у пошуку її ідентичності – за професією, віком та культурою. Інформальна освіта вимагає не тільки здійснення освітньої діяльності у зовнішньому оточенні, а й обумовлює постійну внутрішню рефлексію, зміни під впливом знову освоєних знань.

Інформальна освіта впливає на професійну сферу особистості і в ієрархії потреб людини чітко простежується шлях її розвитку: чим вище рівень усвідомлення людиною своєї життєдіяльності, сенсу життя, життєвих пріоритетів, тим повно цінніше, активно, грамотно, ефективно і плідно вона використовує інформальну освіту для задоволення всіх своїх потреб, в тому числі і професійних.

Через те, деякі вчені визначають інформальну освіту дорослих (префікс «ін» у даному терміні вживається у значенні «без») як індивідуальну пізнавальну діяльність, що супроводжує повсякденне життя дорослого і не обов'язково носить цілеспрямований характер [3]; спонтанне утворення, що реалізується за рахунок власної активності індивідів у насиченому культурно-освітньому середовищі [4]; спілкування, читання, відвідування установ культури, подорожі, засоби масової інформації і т.п., коли дорослий перетворює освітні потенціали суспільства у дієві фактори свого розвитку [4], результат повсякденної робочої, сімейної та дозвільної діяльності [1].

Поняття «інформальна освіта» зафіксовано в Меморандумі неперервної освіти Європейського Союзу і у перекладі означає «повсякденне, у потоці життя», тобто освіта спонтанна, здійснювана не за визначеною структурою і ліцензованими програмами. Ключові принципи інформальної освіти – «навчання має відбуватися всюди» і «навчання – виходячи з досвіду, через досвід». Через це інформальна освіта – це і є освіта «протягом усього життя», тобто неперервна освіта, яка включає усі можливі галузі знання і дає усім людям можливість повного розвитку особистості. Інформальна освіта у своїй парадигмі передбачає досягнення реальної рівності між людьми, залучення у інформаційно-освітню діяльність усе більшої частини дорослого населення.

Проте, американські дослідники, не погоджуються з таким визначенням інформальної освіти, бо вважають, що навчання на робочому місці побудоване на формальних домовленостях між співробітниками, тому вживання цього терміна неправоподібне. Услід за ними, вітчизняний дослідник І. Жукевич пропонує називати інформальну освіту повсякденною освітою: «Інформальну освіту іноді називають університетами життя – місцем, де ми навчаємося, часто не усвідомлюючи, що ми робимо. «Під час розмови із друзями, близькими чи просто з попутниками ми дізнаємося щось нове. Намагаючись зробити щось вперше, ми також вчимося. Навчанням можна вважати перегляд телевізійних передач, відвідування музею, читання книг, прогулянки Інтернетом, просто роздуми на тему. Наскільки таке навчання тривіальне або має виключне значення – другорядне питання. Головне, що в широкому сенсі ми стаємо тими, хто навчається протягом всього життя» [4]. Автор відзначає, що «найреволюційнішим», з погляду класичної теорії, називає інформальну освіту С. Зміїв. На думку цього вченого, вона відрізняється невисоким рівнем організації та може здійснюватися як на індивідуальному рівні (самоосвіта), так і на груповому (на робочому місці чи в сім'ї) [4, с. 142].

Також, можемо знайти у науковій літературі замість поняття «інформальна освіта» термін «спонтанна освіта». Приміром, О. Лазоренко визначає її як «навчання в результаті повсякденної роботи та спілкування, спонтанна освіта не є структурованою щодо цілей навчання, часових обмежень або форм проведення, як і під час неформальної освіти, її учасники не здобувають певної офіційної кваліфікації» [7]. Пояснюється це тим, що досить часто в традиційній системі освіти людина опиняється в ситуації, коли отримані нею знання застарівають, а сучасні професійні кваліфікації та вимоги працедавця вимагають поглиблення наявних знань або ж набуття нових знань і навичок. У такому разі людина звертається до нетрадиційних форм освіти, серед іншого, до спонтанного навчання, щоб поліпшити кваліфікацію, поглибити знання та набути нових навичок і досвіду [4, с. 143]. Саме в процесі інформальної освіти відбувається становлення особистості, формування її професійних якостей та їх подальший розвиток.

Відповідно до цього положення, інформальна освіта – це індивідуальна пізнавальна діяльність людини, не структурована ні за програмними цілями, ні за тривалістю і, частіше за усе, не передбачає сертифікації. Це будь-яка освітня діяльність людини протягом усього життя: набуття різних цінностей, навичок і знань з повсякденного досвіду, спілкування (починаючи від сімейного спілкування та спілкування з колегами на роботі, і закінчуючи сучасними засобами інформації та комунікації), а також вплив соціального оточення. Інформальна освіта нерідко збігається зі структурою життєдіяльності дорослої людини. Вона включає в себе такі форми навчання, які є цілеспрямованими, організованими і ретельно спланованими, але не інституціоналізованими.

Аналіз наявних досліджень з проблеми інформальної освіти дорослих, спонукає до наступних висновків:

1. У інформальній освіті педагог перестає бути єдиним джерелом знань, дорослі активно користуються усіма доступними джерелами інформації. При цьому роль традиційної інформаційної інфраструктури закладу вищої освіти (до прикладу бібліотеки) суттєво зменшується.

2. Незважаючи на те, що у системі формальної освіти дорослі навчаються в академічних групах за загальним навчальним планом, вони активно формують персонально-орієнтоване освітнє середовище, додаючи у навчальний процес елементи індивідуалізації та персоніфікації на рівні 1) джерел навчальної інформації, 2) форм і методів навчання та самонавчання.

3. Знаходячись у рамках традиційного навчального процесу, дорослі надають перевагу формам та методам навчання, властивих інформальній освіті: «навчання через досвід», навчальна взаємодія у малих групах.

4. Незважаючи на те, що терміни формального академічного навчання суворо обмежені, дорослі готові до самоосвіти засобами оф- та онлайн навчання.

На думку С. Євладової та Б. Логінової, у відкритому і доступному «освітньому середовищі» нового типу, кожен «учень» може знайти своїх «учителів», свій «клас», зібрати будь-який набір «освітніх послуг» у їх формальному (дистанційні курси за структурованими, продуманими і затвердженими програмами, різні підручники авторитетних вчених і педагогів, методичні розробки тощо), неформальному (майстер-клас, тренінг) та інформальному (участь у віртуальних проектах, спільнотах соціальних мереж та ін.) варіантах [4].

Дорослий шукає потрібну йому інформацію, набуває знання і вибудовує з них власну систему, вчиться взаємодіяти з людьми різного віку, мови, культур і держав, стає учасником діалогу з такими ж «учнями», комунікатором, продуцентом діалогу з учасниками освітньої мережі, знаходить у потоці інформації тільки корисну для збагачення власної системи знань, вчиться конструктивно взаємодіяти з різними фахівцями, майстрами, тренерами.

Відповідно, значення інформальної освіти у професійно-особистісному розвитку дорослого найбільш повно розкривається через функції:

1) функція цілеутворення задає специфіку соціальної поведінки, професійної, інноваційної діяльності дорослого і виступає основоположною у структурі професійно-особистісного саморозвитку дорослого. Саморозвиток запускає і активізує інноваційний потенціал дорослого, дозволяє успішно визначати інноваційні цілі на основі власного вибору і реалізовувати зазначені цілі у професійної діяльності, включає дорослого у реальну інноваційну практику; сприяє пошуку активних форм і методів самонавчання, які активізують особистісний потенціал суб'єкта; дозволяє вільно мислити, бачити проблемну ситуацію, визначати вихід з неї, обґрунтовувати, конструювати та реалізовувати власні інноваційні ідеї.

У разі, якщо ця функція не розвинена, дорослий не усвідомлює необхідності професійного самовдосконалення, самоорганізації якісних змін у собі і своїй діяльності. Тому професійно-особистісний саморозвиток визначає життєві орієнтири і смисли сучасної людини.

2) рефлексивна функція спирається на творчий зміст життєдіяльності дорослого, який прагне до власної трансформації і перетворення навколишнього світу. Така людина керується орієнтирами на осмислення і вдосконалення себе і навколишньої дійсності, визначення «нових граней» себе, сприяє зміцненню значущості глибоких знань про власну професійну діяльність. Психологи, що аналізують феномен рефлексії, підкреслюють її особистісно розвиваюче значення у залежності від змісту завдань життєдіяльності: рефлексія визначає цілісне уявлення про зміст, способи і засоби своєї діяльності; сприяє формуванню критичної оцінки себе та своєї діяльності у минулому, сьогоденні і майбутньому; формує людину як суб'єкта своєї активності. Рефлексія дає можливість дорослому критикувати і коригувати власну професійну поведінку в процесі соціальної взаємодії, відбирати її форми і зміст, усвідомлювати емоційні переживання і поведінкові реакції оточуючих. Значення інформальної освіти у цьому процесі виражається через формування позиції критичного ставлення до себе та результатів своєї діяльності.

Інформальна освіта дозволяє дорослому виявляти причинно-наслідкові зв'язки, актуалізує розвиток його здатності до самовдосконалення, самореалізації і застосування цієї здатності до сучасних ситуацій професійної діяльності та обставин професійного життя, сприяє формуванню особистісної оцінки індивідуального життєвого і професійного досвіду. В. Фрицюк вважає, що таким чином інформальна освіта запускає у дію такий механізм рефлексії як об'єктивація [12]. Ця функція актуалізує прагнення дорослого розглядати різні прояви навколишнього середовища як ситуації для власного саморозвитку, порівнювати свої успіхи і досягнення своїх колег, свій помилковий досвід з помилками і прорахунками найближчого оточення. Нерозвинена рефлексивна функція призводить до відсутності цілісного уявлення про зміст власної професійної діяльності, зосередженості на своїх переживаннях, втрати інтересу до розкриття своїх можливостей і оцінки своїх вчинків, що у підсумку зупиняє професійно-особистісний саморозвиток дорослого;

3) функція активної взаємодії пов'язана з тим, що професійно-особистісний саморозвиток як внутрішня якісна зміна особистості (в основі якої лежить протиріччя між Я-реальним і Я-ідеальним), визначає потребу в діяльності і активності дорослого [12, с. 11]. У міру розгортання саморозвитку збільшується потреба індивіда у взаємодії з іншими. Чим інтенсивніше здійснюється особистісний саморозвиток, тим «більш значущими для людини стають контакти з оточенням, тим сильніше у неї відчуття важливості цих контактів» [2, с. 17];

4) компенсаторна – заповнення раніше відсутніх або втрачених освітніх можливостей;

5) функція адаптації – пристосування до нових професійних вимог у динамічно змінюваному суспільстві;

6) розвиваюча – поступове збагачення діяльних здібностей людини та її духовного світу;

7) коригувальна – зміна стереотипів мислення і поведінки, подолання професійних деформацій особистості;

8) формотворча – набуття нових знань, умінь, навичок з розширенням або трансформацією поставлених професійних та життєвих цілей;

9) надання консалтингових послуг при виникненні складних професійних та життєвих ситуацій.

Зазначені функції інформальної освіти розкривають особливості вирішення професійних та життєвих завдань, показують різні аспекти специфіки життєдіяльності дорослого, обов'язковим елементом яких виступає професійно-особистісний саморозвиток.

Названі функції, на думку А. Міронової, можна розглядати декількох аспектах [9]:

1) педагогічному – завдання зі зміни у дорослих звичних стереотипів, відношення до професії, розвитку ініціативи, більш високих домагань, доданню впевненості у прийнятті рішень, впливу на вибір життєвої стратегії і професійної кар'єри;

2) соціальному, який відображає завдання з розвитку соціальної мобільності дорослих, подолання професійних та життєвих труднощів, формування нової та збереження традиційної системи цінностей у світоглядних змінах особистості у контексті не стільки пристосування до нових умов буття, оскільки активної участі у їх створенні;

3) політичному, що виражається завданнями усвідомлення, прийняття, підтримки і сприяння дорослими соціально-економічних реформ, формування громадянського суспільства у цілому, і у своїй країні зокрема;

4) економічному, який визначається завданнями з формування соціально-професійної структури суспільства, перш за все фахівцями, які володіють сучасними знаннями, передовими технологіями і методами виробництва та управління. У цьому контексті завдання інформальної освіти у можливостях моделювання процесу професійного саморозвитку дорослого, створенні умов для підготовки конкурентоспроможного фахівця.

Аналіз праць вітчизняних та зарубіжних науковців, виявив загально педагогічні та специфічні принципи побудови інформальної освіти дорослих:

Принцип ефективності діяльності позначає, що особистісна ефективність буде проявлятися у розвитку здібностей, особистісних якостей, фізичних і психічних сил; соціальна ефективність – у розвитку комунікативних здібностей, умінь і навичок, у збагаченні культури суспільства; педагогічна ефективність – у прискоренні розвитку особистості.

Принципи ефективності діяльності полягає у тому, що досягнення цілей завжди супроводжується активністю суб'єкта діяльності.

Принцип фасилітації стверджує – інформальне навчання завжди відбувається за допомогою фасилітації – особливого виду спілкування, що породжує позитивні мотиви, які допомагають здійснювати діяльність творчо, орієнтуючись на ідеал і наявні можливості особистості. Фасилітація саморозвитку дорослого включає миті допомоги, поради, рекомендацій щодо вдосконалення його емоційної саморегуляції.

Принципи діалогічності демонструє, що саме у процесі діалогу з'ясовується ставлення дорослого до певної діяльності; виявляється особистісна позиція; створюється атмосфера доброзичливості, відкритості та взаєморозуміння.

Принцип емоційної саморегуляції заснований на «регулюванні або контролі людиною власних емоційних станів за допомогою своїх зусиль». Певне, що саморегуляція емоційних станів повинна здійснюватися дорослим з позиції конструктивної перебудови емоцій. Результатом такої перебудови є така риса особистості як стресостійкість, яка є суттєвою у професійній діяльності сучасного фахівця.

Принцип розвитку заснований на психологічному (що є у людини і що потрібно розвивати) та педагогічному (що і як необхідно сформувати у дорослого відповідно до вимог соціуму) підходах. Розвиток відбувається і закріплюється у відповідних діях, вчинках.

Принцип мотиваційної обумовленості інформальної освіти заснований на тому, що мотиви саморозвитку дорослого пов'язані з потребами у самореалізації, у розкритті своїх здібностей і компетенцій.

Принцип суб'єктності розглядає суб'єкта як активну, діючу людину, яка конструює власне буття через пізнання і діяльність. Цей принцип сприяє розвитку позитивного ставлення до інформальної освіти, стимулюванню рефлексивних процесів, самоорганізації освітньої діяльності дорослого.

Принцип інтересу одногосно визнаний вченими одним з найважливіших принципів навчання. У нашому дослідженні даний принцип розглядається як частина мотиваційної обумовленості інформальної освіти.

Принцип культури творчості відображає активну діяльність людини у соціумі: у людини існує потреба у духовному зростанні і прогресивному розвитку. Він перекликається із принципом творчої самодіяльності, який сприяє становленню людини як суб'єкта своєї життєдіяльності. У контексті нашого дослідження ці принципи обумовлюють необхідність саморозвитку дорослого засобами самопізнання, самоорганізації, самоосвіти, самооцінки, саморегуляції на основі розвитку професійного мислення, реалізації творчого потенціалу, різноманітних форм дослідницької діяльності та способів інтенсифікації цього процесу [12].

Висновки. Інформальна освіта важко піддається емпіричному і статистичному аналізу, тому що вона створюється засобами онлайн, спілкування між дорослими, на основі життєвого досвіду і обміну цікавою інформацією для дорослих, шляхом відвідування установ культури і через самоосвіту. Будь-яке місце зустрічей, робоче місце, бібліотека можуть стати місцем освіти дорослих, якщо вони розвивають особистість або створюють умови для її саморозвитку. «Розширення» сфери долучення до знань приводить до того, що джерела освіти стають центрами ресурсів, куди дорослий може звернутися по допомогу та за матеріалами. Створюється можливість появи баз даних, до яких у міру розвитку комп'ютеризації дорослі можуть звертатися. У результаті, зростають можливості індивідуалізації навчання, які варто розглядати як одну з найважливіших особливостей становлення нової концепції освіти дорослих.

Тому інформальна освіта 1) освіта самостійного навчання, яка характеризується більшою мірою автономності, незалежності дорослого від зовнішніх дій (як несприятливих, так і сприятливих), 2) гнучка у проявах (за часом, місцем, формами та методами, змістом навчання). Найбільш доцільною інформальна освіта є тоді, коли дорослий виявляє зацікавленість і відповідальність у навчанні, коли програма навчання не така складна. Для успішного самонавчання потрібне забезпечення багатьох умов: наявність достатніх джерел і засобів навчання, володіння навичками організації навчальної діяльності дорослими, кваліфікована допомога у навчанні тощо. Різні курси, гуртки за інтересами, заняття в громадських об'єднаннях із метою збагачення знань також є видами інформальної освіти. Навчання через відвідування культурних видовищних установ, самонавчання також належать до інформальної освіти.

До перспектив подальших досліджень відносимо вивчення специфіку реалізації інформальної освіти дорослих у країнах Європейського Союзу з метою екстраполяції досвіду для розвитку інформальної освіти дорослих в Україні.

References

1. Cedefop, Terminology of vocational training policy – A multilingual Glossary for an enlarged Europe, Tissot, P., 2004. URL : <http://www.ecotec.com/europeaninventory/glossary.html#i>. (дата звернення 11.02.2019)
Cedefop, Terminology of vocational training policy – A multilingual Glossary for an enlarged Europe (2004). Tissot, P., Retrieved from <http://www.ecotec.com/europeaninventory/glossary.html#i>.
2. Білікова Ю. А. Наукова категорія "професійний саморозвиток": аспекти аналізу в історичній ретроспективі. *Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки*. 2013. № 3. С. 15-19. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_ped_2013_3_4 (дата звернення 11.02.2019)
Bielikova, Yu. A. (2013). Naukova katehoriia "profesiinyi samorozvytok": aspekty analizu v istorychnii retrospektyvi [Scientific category "professional self-development": aspects of analysis in historical retrospective]. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. Pedagogichni nauky – Journal of Zaporizhzhya National University. Pedagogical sciences*, 3, 15-19.
3. Вершловский С. Непрерывное образование как фактор социализации. *Общество «Знание» России*. URL : http://www.znanie.org/jornal/n1_01/nepreriv_obraz.html (дата звернення 11.02.2019).
Vershlovskii, S. Bezperervna osvita yak faktor sotsializatsii [Continuing education as a factor of socialization]. *Tovarystvo «Znannia» Rosii – Society "Knowledge" of Russia*. Retrieved from http://www.znanie.org/jornal/n1_01/nepreriv_obraz.html
4. Евладова Е. Б., Логинова Л. Г. Самоорганизация как перспективная возможность развития дополнительного образования детей. *Вестник Костромского государственного университета. Серия: Педагогика. Психология. Социокинетика*. 2014. № 2. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/samoorganizatsiya-kak-perspektivnaya-vozmozhnost-razvitiya-dopolnitelnogo-obrazovaniya-detey> (дата звернення 11.02.2019)
Evladova, E. B. Lohinova L. H. (2014). Samoorhanizatsiia yak perspektyvna mozhlyvist rozvytku dodatkovoi osvity ditei [Self-organization as a promising opportunity for the development of additional education of children]. *Visnyk Kostromskoho derzhavnoho universytetu. Seriya: Pedagogika. Psykholohiia. Sotsiokinetika – Journal of the Kostroma State University. Series: Pedagogy. Psychology. Socio-kinetics.*, 2. Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/samoorganizatsiya-kak-perspektivnaya-vozmozhnost-razvitiya-dopolnitelnogo-obrazovaniya-detey>
5. Жукевич І. П. Інформальна освіта як фактор трансформації сучасної освіти. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки*. 2017. Вип. 79(1). С. 140-144. URL : Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2017_79\(1\)_30](http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2017_79(1)_30) (дата звернення 01.03.2019)
Zhukevych, I. P. (2017). Informalna osvita yak faktor transformatsii suchasnoi osvity [Informational education as a factor in the transformation of modern education]. *Zbirnyk naukovykh prats Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Pedagogichni nauky – Collection of scientific works of Kherson State University. Pedagogical sciences*, 79 (1), 140-144. Retrieved from [http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2017_79\(1\)_30](http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2017_79(1)_30)
6. Кудрик Л. Завдання виховання у контексті ноосферної парадигми освіти. *Педагогічна думка*. 2011. № 1. С. 52-61.
Kudryk, L. (2011). Zavdannia vykhovannia u konteksti noosfernoi paradyhmy osvity [The task of education in the context of the noosphere paradigm of education]. *Pedagogichna dumka – Pedagogical thought*, 1, 52-61.
7. Лазоренко О. Неформальна освіта дорослих в Україні у проектних розвідках. URL : <http://eastbook.eu/ua/2013/02/country-ua/neformalna-osvita-doroslykh-v-ukraini/19/02/2013>. (дата звернення 20.02.2019)
Lazorenko, O. (2013). Neformalna osvita doroslykh v Ukraini u proektnykh rozvidkakh. [Non-formal adult education in Ukraine in the project exploration]. Retrieved from <http://eastbook.eu/ua/2013/02/country-ua/neformalna-osvita-doroslykh-v-ukraini/19/02/2013>.
8. Лискина Т. В., Паульзен Н. С. Современные подходы к определению понятия "информальное образование". *Известия БГУ*. 2018. № 1. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/sovremennye-podhody-k-opredeleniyu-ponyatiya-informalnoe-obrazovanie> (дата звернення 11.02.2019).
Liskina, T. V., Paulzen, N. S. (2018). Suchasni pidkhody do vyznachennia poniattia "informalna osvita" [Modern approaches to the definition of "informal education"]. *Visti BHU – News of BSU*, 1. Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/sovremennye-podhody-k-opredeleniyu-ponyatiya-informalnoe-obrazovanie>
9. Миронова А. В. Моделирование профессионального саморазвития в условиях учебного процесса в вузе. *Известия ТулГУ. Гуманитарные науки*. 2013. № 3-1. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/modelirovanie-professionalnogo-samorazvitiya-v-usloviyah-uchebnogo-protsesta-v-vuze> (дата звернення 11.02.2019).
Myronova, A. V. (2013). Modeliuvannia profesiinoho samorozvytku v umovakh navchalnoho protsesu v vuzi [Modeling a professional self-growth in the educational process in higher education]. *Visti TulHU. Humanitarni nauky – News of the Tula SU. Humanitarian sciences*, 3-1. Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/modelirovanie-professionalnogosamorazvitiya-v-usloviyah-uchebnogo-protsesta-v-vuze>
10. Непрерывное образование взрослых: социокультурные аспекты: Сборник научных статей. СПб. : УРАО ИОВ, 2010. 400 с.
Bezperervna osvita doroslykh: sotsiokulturni aspekty: Zbirnyk naukovykh statei. [Continuing Adult Education: Socio-Cultural Aspects: A Collection of Scientific Articles.] (2010). SPb. : URAO IVV.

11. Павлова О. В. Включение информального образования в жизненные стратегии взрослых. *Человек и образование*. 2011. № 4 (29). С. 64–67. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/informalnoe-obrazovanie-kak-sotsiokulturnaya-potrebnost-vzroslykh> (дата звернення 11.02.2019).
Pavlova, O. V. (2011). Vkluchennia informalnoi osvity v zhyttievi stratehii doroslykh [Inclusion of informal education in adult life strategies]. *Liudyna i osvita – Human and education*, 4 (29), 64–67. Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/informalnoe-obrazovanie-kak-sotsiokulturnaya-potrebnost-vzroslykh>
12. Фрицюк В. А. Професійний саморозвиток майбутнього педагога Монографія. Вінниця : Нілан, 2016. 362 с.
Frytsiuk, V. A. (2016). Profesiynyi samorozvytok maibutnoho pedahoha Monohrafiia. [Professional self-development of the future teacher. Monograph.]. Vinnytsia : Nilan.

Samoilenko O. A.

*Doctoral student of Pedagogy Department,
Ivan Franko Zhytomyr State University*

INFORMAL EDUCATION IN THE SYSTEM OF ADULT EDUCATION AND PROFESSIONAL DEVELOPMENT

The article generalizes the scientific approaches to the understanding of informal education of adults as a form of continuous education. Informal education is defined by the author as any educational activity of a person throughout his lifetime through the acquisition of different values, skills and knowledge from everyday communication experience (from family communication and communication with colleagues at work, to modern means of information and communication).

The main functions of informal education of adults include reflexive, compensatory, adaptational (adaptation to new professional requirements in a dynamically changing society), developing, corrective, form-forming, function of goal-setting, active interaction, provision of consulting services in the event of complex professional and life situations.

The guiding principles of informal education of adults are determined by the principle of effectiveness of activity, facilitation, dialogicity, emotional self-regulation, development, motivation conditionality, subjectivity, cultural creativity. The outlined principles stipulate the need for self-development of adults by means of self-knowledge, self-organization, self-education, self-evaluation, self-regulation based on the development of professional thinking, the realization of creative potential, various forms of research and ways to intensify this process.

It is proved that in the context of the transformational changes of the modern educational system, informal education actually becomes one of the core factors of personal and professional development of an adult. The higher the level of awareness of the person of his life, the meaning of life, life priorities, the more fully valuable, active, competent, efficient and fruitful, he uses informal education to meet all their personal and professional needs.

Therefore, informal education is considered by the author as 1) independent education, which is characterized by a greater degree of autonomy, independence of the adult from external actions (both unfavorable and favorable), 2) flexible in manifestations (in time, place, forms and methods, content of training). For the productivity of informal education of adults, many conditions need to be ensured: the availability of sufficient sources and means of training, the skills of the organization of educational activities by adults, qualified assistance in training, etc. Various courses, interest groups, classes in public associations for the purpose of enriching knowledge are also forms of informational education. Learning through visits to cultural entertainment institutions, self-study also belongs to informal education.

Key words: *continuous education, adult education, personal and professional development.*

Одержано редакцією 10.03.2019

Прийнято до публікації 17.03.2019

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор О. А. Дубасенюк